

Н.Б. Арабаджи,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

Д.Г. Манько,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

ЮРИДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ ПРАВА

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню ролі і місця юридичних технологій адвокатської діяльності в системі цінностей права. Аналізується співвідношення правових цінностей та цінностей права з функціональним блоком правової системи, зокрема юридичною діяльністю.*

***Ключові слова:** адвокатська діяльність, правові цінності, цінності права, юридична діяльність, юридична технологія.*

Стрімкий розвиток суспільних відносин сучасності зумовлює необхідність детального аналізу процедур і інститутів, які забезпечують належний рівень реалізації та захисту прав і свобод індивідів. Особливе місце в зазначеній сфері займає адвокатська діяльність. Сьогодні будь-яка особа впевнена, що у випадку порушення її прав вона має можливість звернутися до суду, скористувавшись послугами адвоката. Відтак дослідження природи юридичних технологій адвокатської діяльності та визначення їх місця в системі цінностей права вбачається актуальною темою наукових розробок.

Проблема ціннісного бачення світу набула особливого значення, в першу чергу, в момент усвідомлення обмеженості можливостей механістичного пояснення буття та розвивалася в контексті розмежування природничих та гуманітарних наук, а тому має яскраво виражену епістемологічну спрямованість. Сьогодні все більш очевидно, що гуманітарне знання, незалежно від свого предмету, методу, пануючої парадигми та навіть специфіки конвенційних понять, не може існувати без визнання цінностей. Більше того, цінності, як справедливо зазначається у філософській літературі, є єдино можливим та цілком очевидним предметом наук, що досліджують людину та суспільство [10, с. 20].

Правова аксіологія, будучи порівняно новим напрямком філософії права, сьогодні займає одне з ключових місць у філософії права та теорії держави і права. У першу чергу, це пов'язано з існуванням такого підходу, що отожднює філософію права з теорією держави і права. Хоча з позицій А. В. Сурілова, філософія права та юридичне пізнання розмежовуються між собою, критерієм чого є рівень пізнання державно-правових явищ [12, с. 12]. Зручною, хоча кілька спрощеною видається думка Ж.-Л. Бержеля, для якого лінія демаркації загальнотеоретичного і філософського знання про право проходить через розмежування суцього і належного, коли теорія права цікавиться «тим, що є», а філософія права – «тим, що має бути» [1, с. 18].

Можна констатувати, що проблематика ціннісного сприйняття права, його аксіологічної характеристики – це саме те питання, яке дозволяє говорити про філософію права як про сферу саморефлексії юриспруденції. Якщо спиратися на позицію І. В. Шамші щодо того, що питання про існування філософії буття (онтології) – це фактично питання про існування самої філософії, то слушною видається теза про те, що питання про існування в праві специфічних цінностей – це питання про існування самого права як сфери буття людини і суспільства [3, с. 14].

Цінності виступають як ставлення людини до тих чи інших об'єктів і утворюють свого роду сферу переживань людини, яку пропонують іменувати аксіосферою [2, с. 40]. Для того, аби об'єкт почав співвідноситися з певною цінністю, необхідно, щоб сама людина усвідомлювала наявність у ньому таких атрибутів, які здатні задовольнити ті потреби, які створюються у відповідності до сформованої системи цінностей.

Сучасна правова аксіологія, вирішуючи питання про цінності правової сфери, їх структуру, ознаки, розвиток, рух в процесі становлення суспільства, позитивацію та нормування, ієрархізацію та центрування, виходить із двох найбільш загальних посилань.

Перше посилання стосується того, що під час аналізу аксіологічних проблем виходять з судження, що ті чи інші правові явища можуть розглядатися у двох вимірах: як такі, що мають власну цінність та такі, що мають інструментальну цінність. По суті, таке розмежування з методологічної точки зору є еkleктичним, оскільки різниця між власною та інструментальною цінністю будь-якого явища, не лише правового, – на рівні філософського знання не проводиться. Насправді тут ми стикаємося з двома принципово різними підходами до розуміння цінності.

У першому випадку, постулюючи власну цінність певного об'єкту, ми виходимо з метафізичного підходу та констатуємо, що цінність є певна властивість досліджуваного явища. У другому випадку, говорячи про інструментальну цінність, ми вбачаємо її не у властивості, а у відношенні, тобто відбувається приписування ціннісних характеристик тому об'єкту, який виконує деякі функції, є корисним, доцільним та загалом таким, що може бути оціненим.

Слід також підкреслити, що традиційно в рамках правової аксіології виділяють два типи цінностей: правові цінності – тобто ті цінності, що лежать в основі права та є за своєю природою явищами правового походження, та цінності права – ті об'єкти, щодо яких право виконує свої загальносоціальні та спеціально-юридичні функції, тобто ті явища, які забезпечуються та охороняються за допомогою права.

На думку К. В. Горобця, «правові цінності – це власне-правові феномени, що визначають зміст, мету і сутність права, що лежать у його основі і виступають засобами осягнення і пояснення правової реальності. Цінності права виступають як природні і суспільні блага, що захищаються і забезпечуються правом в силу їх значущості і корисності для людини і суспільства» [3, с. 80, 104].

Показово, що правові цінності розглядаються в контексті їх фундаментального, апріорного, почуттєвого буття, що певним чином пояснюється міцною неокантіанською традицією в правознавчій методології.

Слід зауважити, що специфіка соціальних структур полягає в тому, що вони існують як впорядковані елементи різного роду, кожен з яких потребує своєї специфікації та подальшого розгортання. Іншими словами, суспільна матриця в знятому вигляді включає в себе всі цінності, що сформовані суспільством, відстоюються та визнаються його членами та інституціалізуються у вигляді різного роду суспільних інститутів.

Ієрархією цінностей права складають ті блага, які безпосереднім чином дозволяють людині взаємодіяти із суспільством, правом і державою. До них можна віднести: власність, порядок, освіту, науку, культуру, громадянське суспільство, місцеве самоврядування, приватне підприємництво і ін. [3, с. 109].

Саме із цих позицій юридичну діяльність можна представити як таку матрицю цінностей права, яка включає в себе інститути адвокатської, нотаріальної, правоохоронної та іншої діяльності, як самостійних цінностей, а з іншого боку – юридичні технології адвокатської діяльності представляються як певна юридична структура, що в концентрованому вигляді містить у собі всі інші цінності права.

Встановлення місця юридичних технологій адвокатської діяльності в системі цінностей права можливе за умови визначення сутності таких понять, як адвокатська діяльність та власне юридичні технології.

Стаття 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає такі види адвокатської діяльності: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; захист прав, свобод і законних інтересів громадян, представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах та різноманітних органах влади та інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом [11].

Аналізуючи зміст вказаної статті, ми можемо умовно виділити дві сфери адвокатської діяльності: позасудову та в рамках судочинства. І якщо перша характеризується більшим ступенем диспозитивності та має лише загальні вимоги, які сформульовані в правилах адвокатської етики і спеціалізованих нормативно-правових актах, то друга вже більш чітко регламентована в процесуальних нормах.

Але в незалежності від того, здійснюється адвокатська діяльність у рамках судочинства або вона пов'язана із супроводом діяльності юридичних і фізичних осіб, така діяльність засновується на використанні певних юридичних технологій.

Слід зазначити, що в сучасній юридичній науці відсутня єдина позиція з питань розуміння терміну «юридична технологія» та співвідношення техніки і технології в процесі здійснення юридичної діяльності.

На думку Я. П. Зейкана, «сукупність методів, технічних прийомів, навичок і засобів, які використовує адвокат в процесі захисту прав і інтересів громадян, є адвокатською технікою» [5, с. 12].

Т. В. Кашаніна зазначає, що «юридична техніка – це правила ведення юридичної роботи і складання в процесі її юридичних документів» [8, с. 86].

У свою чергу, В. Н. Карташов, обґрунтовує що юридична технологія є більш широким за значенням терміном, ніж юридична техніка, та формулює загальну дефініцію юридичної технології як «засновану на певних принципах, прогнозах і планах (стратегія) систему інтелектуальних і зовні актуалізованих дій і операцій компетентних фізичних і посадових осіб (органів), пов'язану з виданням (тлумаченням, реалізацією, систематизацією та т. п.) юридичних рішень (актів), у ході якої оптимально використовуються необхідні ресурси (матеріальні, трудові, фінансові, організаційні тощо), загальносоціальні, технічні та спеціально-юридичні засоби (техніка), прийоми, способи, методи і правила (тактика), процесуальні форми (стадії, виробництва і режими) і відповідні типи, види і підвиди контролю за діяльністю суб'єктів і учасників юридичної практики» [7, с. 86].

Розвиваючи зазначені положення, в рамках цієї статті під юридичними технологіями пропонується розуміти науково обґрунтовану інформацію про ефективне використання правового інструментарію, який задля досягнення результату має юридичне значення. Це сукупність прийомів, способів та методів, які отримують вираження в правових актах, всебічне обґрунтування в юридичній науці, та саме вони зумовлюють форму, порядок й особливості здійснення юридичної діяльності.

Враховуючи природу адвокатської діяльності, ми можемо виділити п'ять базових юридичних технологій, які використовуються під час її здійснення.

Першою є технологія юридичної аргументації. Адвокатська діяльність є основною сферою втілення юридичної аргументації. Технології юридичної аргументації містять сукупність правил, способів та методів, завдяки використанню яких адвокат обґрунтовує свою позицію та переконує інших учасників у її істинності. Теорія юридичної аргументації значну увагу приділяє юридичним нормам, що регламентують процес доведення, характеру доведення, доказів і способів їхнього отримання, їхньої оцінки з позицій юридичної відповідності та припустимості. Юридична аргументація формує ступінь довіри до суб'єктів правозастосовчої та правотворчої діяльності, адже цей ступінь багато в чому визначається тим, наскільки їх акти є переконливими та обґрунтованими.

За твердженням О. М. Юркевич, «у практичному значенні юридична аргументація виступає в якості однієї з основних логічних складових частин юридичної техніки, що має за мету здійснення правозастосування за певними логіко-юридичними нормами. Сучасна теорія юридичної аргументації поєднує знання формально-логічних теорій загальнотеоретичного значення зі змістовними завданнями правознавчої теорії та юридичної практики» [13, с. 6].

Другою є технологія проведення консультативної роботи. Це сукупність правил, способів та методів організації процесу взаємодії адвоката і довірителя з приводу проблеми останнього та з метою виявлення можливих правових варіантів її вирішення та їх наслідків, з'ясування шляхів і способів реалізації обраного варіанта вирішення проблеми. Зазначена технологія охоплює як процедури співбесіди, так і консультування.

Проведення консультативної роботи «вимагає від адвоката не лише добре знати право, а й володіти вмінням аналізувати фактичну інформацію, орієнтуватись у нормативному матеріалі та знаходити правову основу для вирішення проблеми довірителя, а також вміти віднаходити альтернативні способи вирішення проблеми. Адвокат має не тільки вказати на можливі способи вирішення проблеми, а й спрогнозувати позитивні та негативні наслідки таких дій» [5, с. 24].

Третьою є технологія встановлення фактичних обставин та юридичної кваліфікації юридичної справи адвокатом. Зазначена технологія складається з правил, способів та методів, які визначають особливості адвокатської діяльності під час отримання та аналізу доказів, встановлення юридичної основи питання, з яким особа звернулась до адвоката, та правової оцінки всієї сукупності обставин справи через співвіднесення даного випадку з певними юридичними нормами.

На думку С. Д. Гусарева, «правова кваліфікація – юридична оцінка всієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до певних юридичних норм. Правова кваліфікація має наскрізне значення у веденні юридичної справи, втілюється в її вирішенні. Якщо на перших стадіях ведення юридичної справи здійснюється попередня кваліфікація, в результаті якої визначають коло обставин (предмет доказування) і загалом потрібну правову норму, то під час вирішення справи остаточно вибирають юридичну норму, що є його основою» [4, с. 255].

Четвертою є технологія створення письмових правових актів в адвокатській діяльності. Зазначена технологія складається з правил, способів та методів, які визначають порядок та умови створення письмових правових актів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

Створення письмових правових актів пов'язано не лише з підготовкою текстів нових актів, але і з внесенням змін у вже існуючі, їх впорядкування та обслуговування [9, с. 29].

У рамках цієї технології значна увага приділяється питанням застосування правил: мови, логіки, структурних, реквізитних, процедурних. Аналізуються способи побудови та розташування правового матеріалу, встановлення взаємозв'язку між актами.

П'ятою є технологія підготовки та викладу адвокатом судової промови. Це особлива технологія, яка, по суті, відображає рівень майстерності адвоката та складається з правил, способів та методів, що визначають мистецтво переконання і впливу адвоката в суді.

Р. С. Кацавець визначає судову промову як «виступ, звернений до суду, учасників процесу і всіх присутніх у залі судового засідання, який представляє собою роз'яснення значення і характеру обставин справи з метою з'ясування істини і постановлення справедливого вироку» [7, с. 10].

Відтак у рамках цієї технології аналізу підлягають засоби впливу, які використовуються в судовій промові, досліджується організація матеріалу, логічні докази.

Підсумовуючи, слід зазначити, що юридичні технології адвокатської діяльності слід розглядати в контексті саме цінностей права. Право, за своєю природою, є ціннісно-нормативною системою, позитивний ефект якої відчувається в соціумі під час впливу на суспільні відносини. Динаміка втілення в життя правових приписів зумовлює наявність певних правил та способів їх здійснення, тому окремі технології необхідно лежать в основі будь-якої юридичної діяльності, в тому числі і адвокатської. За великим рахунком, це дозволяє стверджувати, що юридичні технології адвокатської діяльності є саме тією цінністю права, яка значною мірою визначає цінність всього процесу юридичної діяльності. Поряд із цим здійснення якісної та ефективної юридичної діяльності зумовлено високим рівнем підготовки юриста, від якого потрібно не тільки професійне використання юридичного інструментарію, а й інтелектуальні витрати (знання, досвід) та високий рівень правової культури. Зазначені положення вказують на необхідність подальших досліджень природи юридичних технологій та їх ролі у функціональному блоці правової системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бержель Ж.-Л. Загальна теорія права М.: NOTA BENE, 2000. 576 с.
2. Виндельбанд В. Философия культуры и трансцендентальный идеализм. URL: <https://sites.google.com/site/lubitelkultury/Home-5-5>.
3. Горобец К. В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс. Одесса: Фенікс, 2013. 218 с.
4. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) К.: Знання, 2005. 655 с.
5. Зейкан Я.П. Адвокатська техніка: методика підготовки прямого допиту і вступної промови. Х.: Фактор, 2016. 160 с.
6. Карташов В.Н. Юридическая технология или юридическая техника? Некоторые методологические аспекты исследования. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yuridicheskaya-tehnologiya-ili-yuridicheskaya-tehnika-nekotorye-metodologicheskie-aspekty-issledovaniya>.
7. Кацавець Р.С. Судові промови державного обвинувача та адвоката-захисника в кримінальному судочинстві України: правові, етичні, логічні та мовні аспекти: Монографія. К.: ЦУЛ, 2014. 150 с.
8. Кашанина Т.В. Юридическая техника. М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. 496 с.
9. Манько Д.Г. Юридична техніка й технології: курс лекцій. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 192 с.
10. Овчинникова А.П. Предпосылки, Ценности и Границы универсализма // Цінності культури та цивілізація : вибрані праці. О.: Юрид. л-ра, 2010. С. 20.
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 №5076-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
12. Сурилов А.В. Теорія держави і права. Київ; Одеса: Вища школа, 1989. 134 с.
13. Юридична аргументація: Логічні дослідження. Колективна монографія / О.М. Юркевич, В.Д. Титов, С.В. Куцепал та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Юркевич. Х., 2012. 211 с.

Н.Б. Арабаджи, Д.Г. Манько. Юридические технологии адвокатской деятельности в системе ценностей права. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена исследованию роли и места юридических технологий адвокатской деятельности в системе ценностей права. Анализируется соотношение правовых ценностей и ценностей права с функциональным блоком правовой системы, в частности юридической деятельностью.

Ключевые слова: адвокатская деятельность, правовые ценности, ценности права, юридическая деятельность, юридическая технология.

N. Arabaggi, D. Manko. Legal technologies of advocacy activity in the value system of law. – Article.

Summary. The article is devoted to the study of the role and place of legal technologies in advocacy in the system of values of law. The relation between legal values and values of law with a functional block of the legal system, in particular legal activity, is analyzed.

Key words: advocacy, legal values, values of law, legal activity, legal technology.